

ÇAKIŞAN HİZMETLER NEDENİYLE ALINAN SİGORTA PRİMLERİNİN HUKUKİ DURUMU İLE YANLIŞ VE YERSİZ TAHSİL EDİLEN PRİMLERİN VE İPTAL EDİLEN İDARİ PARA CEZALARININ İADESİ

1. GİRİŞ

Sosyal güvenlik uygulamasında, sigortalılık statüsünün hatalı belirlenmesi veya aynı dönemde birden fazla statüye tabi olunması (çakışan hizmet) nedeniyle yanlış veya yersiz prim tahsilatları meydana gelebilmektedir. Bunun yanı sıra, idari para cezalarının hatalı kesilmesi ve sonradan iptal edilmesi de iade sorununu gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle çakışan hizmetler nedeniyle ödenen primlerin hukuki niteliği, ardından yanlış veya yersiz tahsil edilen sigorta primlerinin iade şartları ve son olarak iptal edilen idari para cezalarının geri verilmesi konuları, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu başta olmak üzere ilgili mevzuat ışığında ele alınacaktır.

2. ÇAKIŞAN HİZMETLER VE PRİMLERİN HUKUKİ DURUMU

2.1. Kavram ve Ortaya Çıkış Şekli

Çakışan hizmet, bir kişinin aynı zaman diliminde olması gerekenden farklı bir sigortalılık statüsüne tabi gösterilmesi halinde ortaya çıkar. En tipik örnek, şirket ortağı olması nedeniyle 4/b (Bağ-Kur) kapsamında sigortalı olması gereken bir kişinin, aynı şirkette 4/a (SSK) statüsünde bildirilmesidir.

Bu durumda kişi, hem olması gereken statü (4/b) hem de bildirildiği statü (4/a) nedeniyle aynı süre için iki farklı sosyal güvenlik kurumuna veya aynı kurumun farklı statülerine prim ödemiş olabilmektedir.

2.2. 5458 Sayılı Kanun'un 16. Maddesi Düzenlemesi

2006 yılında, sosyal güvenlik kurumlarının birleşmesinden önce yürürlüğe giren 5458 sayılı Kanun'un 16. maddesi, çakışan hizmetler nedeniyle yersiz tahsil edilen primlerin, sigortalının veya hak sahiplerinin talebi üzerine, işsizlik sigortası primi hariç olmak üzere, olması gereken sosyal güvenlik kurumuna aktarılmasını öngörmüştür. Aktarılacak tutarın prim borcunu karşılamaması halinde bakiye borç ilgili kanun hükümlerine göre tahsil edilir. Aynı madde, bu Kanun'un yürürlük tarihine kadar iptal edilmemiş çakışan hizmet sürelerinin de bu hükümden yararlandırılacağını belirtmiştir.

2.3. 5510 Sayılı Kanun'un 53. Maddesindeki Öncelik Kuralı

1/10/2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Kanun'un 53. maddesi, sigortalılık statülerinin çakışması halinde öncelik sırasını şu şekilde belirlemiştir:

- 4/c (Emekli Sandığı) kapsamındaki sigortalılık diğerlerine göre önceliklidir.
- 4/a (SSK) ve 4/b (Bağ-Kur) statülerinin çakışması halinde ise 4/a kapsamı esas alınır.

Ancak maddenin ikinci fıkrası, 4/a esas alınmakla birlikte, sigortalının yazılı talebi ve prim esas kazanç alt/üst sınırı saklı kalmak kaydıyla, esas alınmayan statü (4/b) için talep tarihinden itibaren prim ödeyebileceğini düzenlemiştir.

2.4. Çakışan Hizmetlerde Primlerin Akıbeti: İade mi, Mahsup mu?

Uygulamada en çok tereddüt oluşturan nokta, çakışan hizmet nedeniyle geçersiz statüde (genellikle 4/a) ödenen primlerin iade mi edileceği yoksa geçerli statüdeki (4/b) prim borcuna mahsup mı edileceğidir.

Bu çalışmada varılan görüş şudur: Çakışan hizmetler nedeniyle ödenen primler, tam anlamıyla “yersiz tahsil” olarak değerlendirilmemelidir. Zira sigortalı, sosyal güvenlik şemsiyesi altındadır ve primler bir şekilde kuruma intikal etmiştir. 5458 sayılı Kanun’un 16. maddesi de doğrudan iadeyi değil, aktarma ve mahsup usulünü öngörmektedir. Dolayısıyla bu primlerin, sigortalının geçerli olan 4/b statüsünden doğan prim borçlarına mahsup edilmesi, hukuka ve mevzuatın amacına daha uygundur.

Aksi halde, sigortalının 4/a statüsündeki primleri iade edilir, ancak 4/b statüsünden prim borcu varsa bu kez ayrıca tahsil yoluna gidilmesi gerekir ki bu da idari verimlilik ve sigortalı mağduriyeti açısından sorun oluşturur.

3. YANLIŞ VE YERSİZ TAHSİL EDİLEN SİGORTA PRİMLERİNİN İADESİ

3.1. 506 Sayılı Kanun Dönemi (1/10/2008 Öncesi)

Mülga 506 sayılı Kanun’un 84. maddesi, yanlış veya yersiz alınan primlerin iadesini düzenliyordu. Buna göre:

- Primlerin alındığı tarihten itibaren on yıl geçmemişse iade yapılır.
- İade, hisseler oranında işveren ve sigortalıya yapılır.
- İşveren hissesi için kanunî faiz ödenir (primin yatırıldığı tarihi takip eden aybaşından iadenin yapıldığı aybaşına kadar).
- Sigortalı hissesi için faiz öngörülmemiştir.

Ayrıca, primleri iade edilen kişilere, iptal edilen çalışmalarını nedeniyle daha önce yapılmış olan yardım ve ödemeler durdurulur; ancak daha önce sağlanan yardımlara ait giderler geri alınmaz.

3.2. 5510 Sayılı Kanun Dönemi (1/10/2008 Sonrası)

5510 sayılı Kanun’un 89. maddesinin üçüncü fıkrası, iade rejimini önemli ölçüde değiştirmiştir:

- Yanlış veya yersiz alındığı tespit edilen primler, alındıkları tarihten on yıl geçmemişse iade edilir.
- İade, hem işveren hem sigortalı hissesi için kanunî faizle birlikte yapılır.
- Faiz, primin kuruma yatırıldığı tarihi takip eden ay başından iadenin yapıldığı ay başına kadar hesaplanır.
- Borçlar Kanunu’nun 81. maddesi (TBK m.81) saklıdır (hukuka/ahlaka aykırı amaçla yapılan ödemelerin iade edilemeyeceği hükmü)

Bu düzenleme uyarınca 1/10/2008 ve sonrasında tahsil edilen primlerin iadesinde:

- Sigortalı hissesi için de faiz ödenir.
- Gecikme cezası ve gecikme zammı da işverene faiziyle iade edilir.

3.3. İade Şartları ve Usulü

Her iki dönem için de ortak şartlar:

1. Yanlış veya yersiz tahsil olduğunun tespiti.
2. On yıllık hak düşürücü süre (tahsil tarihinden talep tarihine kadar) geçmemiş olmalıdır.

3. Yazılı başvuru – kurum resen iade yapmaz; ilgili sosyal güvenlik il müdürlüğüne veya merkezine başvuru zorunludur.

3.4. TBK 81. Maddesi Kapsamında Değerlendirme

5510 sayılı Kanun'un 89. maddesi, Borçlar Kanunu'nun 65. (şimdi TBK 81.) maddesini saklı tutmuştur. TBK 81'e göre: "Hukuka veya ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla verilen şey geri istenemez."

Uygulamada SGK, bazı durumlarda (özellikle şirket ortaklarının 4/a bildirilmesi) bu primlerin TBK 81 kapsamında iade edilmemesi gerektiğini ileri sürebilmektedir.

Ancak yapılan değerlendirmede:

- Sigortalıların çoğunlukla sahte belge düzenleme veya kurumu aldatma kastı bulunmamaktadır.
- Vergi dairesi bildirimleri üzerinden kurum, sigortalının şirket ortağı olduğunu bilmektedir.
- Bu nedenle primlerin "hukuka veya ahlaka aykırı amaçla ödenmiş" sayılması mümkün değildir.

Aksi yöndeki bir yorum, kurum aleyhine açılacak davalarda tazminat sorumluluğu doğurabileceği gibi, anayasal hukuk devleti ilkesiyle de bağdaşmaz.

4. İPTAL EDİLEN İDARİ PARA CEZALARININ İADESİ

4.1. Mevzuattaki Boşluk

5510 sayılı Kanun'un 102. maddesi idari para cezalarını düzenlemekte olup, iadeye ilişkin açık bir hüküm içermemektedir. 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda da doğrudan iade hükmü bulunmamaktadır.

4.2. Yürürlükten Kalkan Yönetmelik Hükmü

Mülga Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'nin 36. maddesi, idari para cezasına karşı yapılan itirazın reddi halinde mahkemeye başvurulabileceğini ve yanlış veya yersiz alındığına karar verilen cezaların, talep halinde ve kuruma başka borç olmaması kaydıyla kanunî faiziyle iade edileceğini öngörüyordu.

Ancak bu yönetmelik, 28/8/2008 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan yeni Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'nin 125. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrası, devralınan kurumlar tarafından çıkarılan ve yeni yönetmeliğe aykırı olmayan hükümlerin uygulanmasına devam edileceğini belirtmekle birlikte, uygulamada bu hükmün idari para cezalarının iadesi bakımından ne ölçüde geçerli olduğu tartışmalıdır.

4.3. İdare Mahkemesi Kararlarının Etkisi

Anayasa'nın 138. maddesi ve İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28. maddesi uyarınca, idare mahkemesi kararları tüm devlet organlarını bağlar. İdari para cezasının iptaline ilişkin karar, kesinleşmeden de uygulanmak zorundadır; zira bu tür kararlar, gayrimenkulün aynına veya kişiye sıkı sıkıya bağlı haklara ilişkin değildir.

4.4. Faiz Uygulaması

5510 sayılı Kanun'da idari para cezalarının iadesinde faiz ödeneceğine dair genel bir hüküm bulunmadığından, belirleyici olan mahkeme kararının içeriğidir:

- Mahkeme kararında faize hükmedilmişse → faizli iade.
- Kararda faiz öngörülmemişse → faizsiz iade.

Bu nedenle, dava açılırken dilekçede kanunî faiz talebinin açıkça belirtilmesi zorunludur. Aksi halde, karar kesinleştikten sonra faiz talep etme imkânı ortadan kalkabilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal güvenlik uygulamasında çakışan hizmetler, yanlış veya yersiz prim tahsilatları ve idari para cezalarının iadesi, hem idare hem de sigortalılar açısından dikkatle ele alınması gereken konulardır. Yapılan mevzuat analizi ve uygulama değerlendirmesi ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Çakışan hizmetlerde ödenen primler, öncelikle sigortalının geçerli statüsündeki prim borçlarına mahsup edilmelidir. Doğrudan iade, hem mevzuatın amacına hem de idari ekonomiye aykırılık oluşturur.
2. Yanlış veya yersiz prim tahsilatında 10 yıllık süre ve yazılı başvuru şarttır. 1/10/2008 tarihinden sonra tahsil edilen primlerde hem işveren hem sigortalı hissesi için kanunî faiz uygulanır. Gecikme cezası ve zammı da işverene faiziyle iade edilir.
3. TBK 81. madde kapsamında yapılacak hukuka/ahlaka aykırılık değerlendirmesinde, sigortalının kastının bulunmadığı durumlarda iadede kaçınılamaz; aksi halde kurum aleyhine tazminat davaları gündeme gelir.
4. İdari para cezalarının iadesinde mevzuat boşluğu nedeniyle mahkeme kararları belirleyicidir. Faiz talebinin dava dilekçesinde açıkça yer alması, hak kaybını önlemek bakımından hayati önem taşır.

BARIŞ ERDEM DANIŞMANLIK SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU EKİBİ

